

Тема 1: Інтелектуальна власність як право на результат творчої діяльності

1. Співвідношення понять власність, право власності та права інтелектуальної власності.
2. Правове регулювання відносин інтелектуальної власності.
3. Правовідносини у сфері інтелектуальної власності.

1. Співвідношення понять власність, право власності та права інтелектуальної власності.

Категорії власності й права власності є одними з найдавніших юридичних понять розроблених римськими юристами. Римське право розглядало право власності не як стосунки між людьми, групами людей, класами або іншими соціальними утвореннями, а як ставлення людини (індивіда) до речі. Право власності визначалося як повне панування над річчю (*plena in re potestas*).

Сьогодні **право власності** – це право володіння, користування та розпорядження об'єктом власності.

Виникнення терміна «інтелектуальна власність» припадає на кінець XVIII ст. Він уперше з'явився у французькому законодавстві. Теоретичне підґрунтя авторського і патентного права виникло у Франції на засадах теорії природного права, яке одержало свій найбільш послідовний розвиток саме в працях французьких філософів-просвітителів (Вольтер, Дідро, Руссо та ін.).

Інтелектуальна власність у широкому розумінні – це закріплення законом права на результати інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній галузі.

Згідно із Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ) поняття інтелектуальної власності включає *авторське право*, яке стосується літературних, музичних, художніх, фотографічних і аудіовізуальних творів, і *промислову власність*, що головним чином охоплює винаходи, товарні знаки і промислові зразки.

Відповідно до українського законодавства інтелектуальна власність – це підгалузь цивільного права, яка складається з чотирьох інститутів:

- 1) авторське право і суміжні права;
- 2) патентне право;
- 3) правова охорона засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту;
- 4) правова охорона нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності.

Установлення права інтелектуальної власності охоплює два етапи:

1) виникнення права інтелектуальної власності (первинне виникнення), де йдеться про встановлення права інтелектуальної власності вперше, адже раніше його не існувало. Це створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності, яке супроводжується легітимними діями творця у необхідних правах;

2) набуття права інтелектуальної власності (вторинне виникнення), що виникає з підстав, що мають вторинний характер. Зокрема, стати власником такого права можна в результаті отримання необхідних документів, правонаступництва, передання автором майнових прав інтелектуальної власності іншій особі тощо (ст. 427 ЦК).

Право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного, тобто можливий перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності без переходу права власності на річ та навпаки. Кожне підприємство чи фізична особа може стати (а, як правило, і є) власником прав на інтелектуальну власність або може правомірно використовувати інтелектуальну власність.

Поняття права інтелектуальної власності визначено у ст. 418 ЦК України.

Право інтелектуальної власності в об'єктивному розумінні – це сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини, пов'язані з набуттям прав на об'єкти інтелектуальної власності, їх використанням, наданням дозволу на використання та перешкоджання неправомірному використанню об'єктів інтелектуальної власності.

2. Правове регулювання відносин інтелектуальної власності.

Процес ринкового реформування економіки України на мікро- і макро- рівнях призвів до появи нових правовідносин в галузі підприємницького, податкового, інноваційного права та права інтелектуальної власності.

Загальні засади охорони права громадян на творчу діяльність містяться у ст. 41 Конституції України, яка передбачає право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Стаття 54 Конституції гарантує громадянам свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості. Отже, держава гарантує захист інтелектуальної власності авторських прав громадян, їх моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з інтелектуальною діяльністю.

Конкретною правовою основою здійснення і захисту інтелектуальної власності в Україні є низка спеціальних законів: «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» та ін.

3. Правовідносини у сфері інтелектуальної власності.

Правовідносини у сфері інтелектуальної власності – це врегульовані нормами права особисті немайнові та майнові відносини, що виникають в результаті інтелектуальної, творчої діяльності, учасники яких наділені взаємними юридичними правами та обов'язками, що забезпечуються і охороняються державою.

Структуру правовідносин у сфері інтелектуальної власності становлять такі елементи: суб'єкт, об'єкт, зміст правовідносин.

1. Суб'єкт права інтелектуальної власності – це особа, якій можуть належати особисті немайнові та майнові права на об'єкти інтелектуальної власності відповідно до чинного законодавства або договору.

Поняття суб'єкта права інтелектуальної власності визначено у ст. 421 ЦК України. Розрізняють первинних суб'єктів права інтелектуальної власності, вторинних, та суб'єктів процедури набуття правової охорони на об'єкти права інтелектуальної власності та суб'єктів процедури захисту прав інтелектуальної власності (Державний департамент інтелектуальної власності, суди).

2. Об'єкт права інтелектуальної власності – це законодавчо визначений результат інтелектуальної діяльності в промисловій, науковій, літературній і художній сферах, що надає його автору особливі немайнові права, а також пов'язану з ним сукупність виключних прав майнового характеру.

Об'єктом права інтелектуальної власності є не кожен результат творчої діяльності, а лише той, який відповідає вимогам закону. Твір літератури, науки, мистецтва, суміжні права підпадають під охорону права, якщо вони відповідають вимогам закону. Науково-технічним результатам правова охорона надається лише на підставі видачі правоохоронного документа. Правова охорона об'єктів права інтелектуальної власності обмежується лише територією України. Охорона прав на зазначені об'єкти на території інших держав здійснюється лише на підставі відповідних міжнародних конвенцій і договорів.

Види об'єктів права інтелектуальної власності в Україні визначено у ст. 420 ЦК України, який не є вичерпним, а саме:

- літературні та художні твори у сфері літератури, науки та мистецтва; виконання; фонограми, відеограми і передачі (програми) організацій мовлення; комп'ютерні програми, компіляції даних (бази даних); винаходи, корисні моделі, промислові зразки; наукові відкриття; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти

рослин, породи тварин; позначення: комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення тощо; нерозголошувана інформація (комерційна таємниця). Крім того, до об'єктів права інтелектуальної власності належить захист від недобросовісної конкуренції.

3. Зміст правовідносин у сфері інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права та (або) майнові права інтелектуальної власності.

Під особистими немайновими правами розуміють права, які виникають з приводу нематеріальних благ, є невід'ємними від особи та не мають економічного змісту. За загальним правилом особисті немайнові права можуть належати лише безпосередньо творцеві об'єкта права інтелектуальної власності. Ці права є чинними безстроково, а у спадкоємців виникає право на охорону немайнових прав померлого автора, які діють безстроково.

Немайнові права:

- право на визнання авторства,
- право перешкоджати посяганню, здатному завдати шкоди автору,
- немайнові права належать виключно автору і діють безстроково.

Під майновими правами розуміють суб'єктивні права, які пов'язані з використанням об'єктів права інтелектуальної власності, а також з тими майновими (матеріальними) вимогами, які виникають між учасниками правовідносин з приводу використання об'єктів права інтелектуальної власності. Ці права можуть переходити до інших осіб у спосіб, передбачений законом, їх термін дії визначений ЦК України, іншим законом чи договором та можуть бути припинені достроково у випадках, встановлених КК України, іншими законами чи договором.

Майнові права:

- право на використання,
- виключне право дозволяти використовувати,
- виключне право забороняти неправомірно використовувати,
- майнові права мають термін дії встановлений законом.